

בני קרח לא מתו

"ובני קרח לא מתו" (במדבר כו יא)¹

"למנצח משפיל לבני קרח: כאיל תערג על אפיקי מים כן נפשי תערג אלני אלהים" (תהלים מב, א-ב)²

"ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף אלה משפחות הקרחי" (שמות ו כד)³

אור החיים במדבר כו יא

הודיע הכתוב ענין זה כאן ולא במקום עיקר המעשה ... כי כאן בא א-להים לקבוע העוון בדתן ואבירם ולהקל מעל קרח ... שזה יגיד זכות אביהם שלא שטפם חובו כדרך ששטף חובם של דתן ואבירם כל בתיהם להיות עיקר המחלוקת.⁴

מסכת סנהדרין דף קי עמוד א

"ובני קרח לא מתו". תנא, משום רבינו אמרו: מקום נתבצר להם בגיהנום, וישבו עליו ואמרו שירה.⁵

כד החרס וכד הזהב

יש במדרש שאסף אמר שירה על שטבעו בארץ שעריה. משל לשפחה שהלכה לשאוב מים מן הבאר ונפל כדה לבאר והיתה מצטערת ובוכה עד שבאתה שפחת המלך לשאוב ובידה כלי של זהב ונפל אותו כלי שם התחילה הראשונה לשורר ואמרה: עד עכשיו לא הייתי סבורה שיוציא שום אדם כדי, שהוא של חרס, מן הבאר, שאינו נחשב. ועכשיו, מי שיוציא אותו של זהב יוציא כדי עמו. כך, בני קרח שהיו בלועים כשראו שטבעו בארץ שעריה אמרו שירה מי שיוציא השערים יוציא גם אותנו לכך אמר אסף מזמור שהוא ממשפחת קרח. (תוספות קידושין לא ע"ב)⁶

¹ פסוק זה מופיע בפרשת פנחס, במנין הפקודים השני, אך הרשינו לעצמנו לקחת אותו כמוטיב לפרשת השבוע - פרשת קרח. בפרשתנו דווקא כתוב: "ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש" (במדבר טז לב). בא הכתוב בפנחס ומדייק כל האדם, אבל לא הבנים: "ובני קרח לא מתו". (ראה פירוש רמב"ן במדבר טז לב ש"כל האדם" הכוונה לעבדים ושפחות, לרכוש). והיכן הוא מדגיש שבני קרח לא מתו? במנין הפקודים השני של ספר במדבר "אחרי המגפה" (ראה במדבר רבה כא ז "כל מקום שנופלים הוזקקו למנין"). משמע, יש המשכיות ויש קימה אחר הנפילה, גם לבית קרח.

² לא רק שלא מתו, אלא לפי מסורת המקרא וחד"ל הם מהמשוררים החשובים של ספר תהילים ומסרו לנו שירה נפלאה במספר פרקי "לבני קרח" ובפרט בתחילת הספר השני (פרקים מב - מט): "כאיל תערוג על אפיקי מים, כן נפשי תערוג אליך א-להים. צמאה נפשי לא-להים לא-ל חי ... מה תשתוחחי נפשי ותהמי עלי, הוחילי לא-להים כי עוד אודנו ישועות פניו ... על כן אזכרך מארץ ירדן וחרמונים" (פרק מב). ושיר ההלל לירושלים שאנו אומרים כל יום שני בשבת (פרק מח). והמזמור שאנו אומרים לפני התקיעות בראש השנה (פרק מז) ועוד. ומנגד, גם לא היססו לומר דברים קשים כלפי שמיא (פרק מד). המדרשים שנביא, לקוחים רובם ממדרש תהילים - שוחר טוב (בובר) על פרקי "בני קרח" אלה (אלא אם צוין אחרת). מספר הפרק מצוין בסוגריים בסוף כל ציטוט.

³ פסוק זה משמש בסיס לקישור צאצאי קרח עם דמויות מאוחרות בתנ"ך, בפרט אלקנה (ספר שמואל) ואסף (ספר תהילים, בנוסף ל"בני קרח" שמוזכרים בספר עצמו). ראה גם דברי הימים א פרק ו פסוקים ז-ח: "בְּיַד קָהָת עֲמִינָדָב בְּנוֹ קֶרַח בְּנוֹ אֲסִיר בְּנוֹ: אֶלְקָנָה בְּנוֹ וְאֶבְיָסָף בְּנוֹ וְאֲסִיר בְּנוֹ". אלקנה הוא אבי שמואל ומכאן הקשר לשמואל הנביא (ראה דברינו [קרח שפקח היה מה ראה לשטות](#) [זו](#)). אסף או אבי אסף יוצר את הקשר לספר תהילים ואז יש לנו גם תוספת נכבדה של כל פרקי "מזמור לאסף" בנוסף לפרקי "למנצח לבני קרח". בקיצור, יש למדרש מספיק פסוקים להיתלות בהם כדי לפתח את הקשר בין ספר תהילים ופרשתנו והגיעה שעת המדרשים עצמם.

⁴ ראה גם תרגום יונתן על פסוק זה. ולא ראיתי פרשנים נוספים המתייחסים לשאלה מדוע באמת פסוק זה כתוב בפרשת פנחס ולא בפרשת קרח בסיפור המעשה. אפשר שמיקום מאוחר זה מטרתו להראות שבמבט לאחור ומתוך פרספקטיבה של זמן נראית מחלוקת קרח ועדתו קצת אחרת. ואפילו קרח עצמו, בדיעבד, לא נראה כל כך גרוע. אמנם, לדורות ניצבת מחלוקת קרח ועדתו כסמל של מחלוקת רעה, מחלוקת שאיננה לשם שמים (מסכת אבות פרק ה משנה ז), אבל בכל זאת, הזמן עושה את שלו, מה גם שראינו מה סופן של מחלוקות "טובות" שכולן לשם שמים. (ראה דברינו [תורה אחת ומשפט אחד](#) בפרשת שלח לך וכן [חילוקי מחלוקות](#) בפרשה זו). פרספקטיבת זמן נוספת היא הקישור של בני קרח לספר תהילים, עליה נבקש להרחיב.

⁵ במקבילה במסכת מגילה יד ע"א הנוסח הוא: "ויהי איש אחד מן הרמתים ... רבי חנין אמר: אדם הבא מבני אדם שעומדין ברומו של עולם. ומאן נינהו - בני קרח. דכתיב ובני קרח לא מתו. תנא משום רבינו: מקום נתבצר להם בגיהנום ועמדו עליו". מקום בגיהנום, תחתית השאול - רומו של עולם! אבל ענין השירה לא מוזכר שם. ובהמשך הגמרא בסנהדרין שם: "אמר רבה בר בר חנה: זימנא חדא הוה קאזילנא באורחא (פעם אחת הייתי מהלך בשירה - המשך הגמרא מובא בתרגום לעברית עפ"י שטיינזלץ ובאחריותי). אמר לי ערבי אחד: בוא ואראה לך בלועי קרח. הלך וראה שני בקעים שיוצא קיטור (עשן) מהם. לקח גיזת צמר, הרטיבה במים, ושם אותה בראש רומחו והעביר אותה שם ונחרכה. ואמר לי: הקשב, מה אתה שומע. שמעתי שהיו אומרים: משה ותורתו אמת והן בדאין". ובמקבילה בתנחומא בובר בסוף פרשתנו, שם גם מובא סיפור זה, הוא מסיים: "ולעתיד לבוא הקב"ה עתיד להוציאם, ועליהם אמרה חנה ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל". (חנה, גם היא לבית קרח). כל "בלועי קרח" שירדו לגיהנום יזכו לצאת משם לעתיד לבוא. אבל לבני קרח שמורה פינה מיוחדת ואין הם מחכים ליציאה מהגיהנום על מנת ליצור, בינתיים, פרקים נפלאים בשירת ישראל - מזמורי תהילים. הצירוף של שירה וגיהנום מוכר לי רק מכאן ומי שמכיר צירוף זה במקורות אחרים, אנא יאיר עינינו. ועל מסעותיו של רבה בר בר חנה ראה גם בבא בתרא עג ע"ב בסיפור על מתי מדבר.

⁶ הארץ שפערה את פיה לבלוע את קרח וביתו, פוערת גם את פיה לבלוע את שערי המקדש. וכשבני קרח רואים את שערי המקדש מצטרפים אליהם, שירתם מתגברת ומתחזקת. המקור של מדרש זה שהתוספות מביא לא ידוע, אך מצאנו מדרש דומה באליהו רבה פרשה כח בהקשר עם החורבן, אך לא בהקשר עם בני קרח: "משלו משל, למה"ד, לבת עניים שהלכה למלאות מים מן הבור ונפסק

תשובה ושירה

"רחש לבי דבר טוב" ... בני קרח לא היו יכולין לומר שירה לפני הקב"ה בפייהם, עד שרחש לבם בתשובה וקיבלם מיד⁷ ... והיו בני קרח רואין שאול מתחת פתוחה מכאן, ואש מלהטה מכאן, ולא היו יכולין להתוודות בפייהם, עד שרחשו תשובה בלבם.⁸ והלא היו שלשה, ולמה אמר הכתוב "רחש לבי" לשון יחיד? אלא ללמדך כל מה שכיוון זה בלב, כיוון זה בלב, ושלתן היו שווים בלב אחד (מזמור מה).⁹

מסתכלים ומשכילים כלפי מעלה

אורח חיים למעלה למשכיל, אלו בני אדם שנסתכלו למעלה, וכן הוא אומר למנצח לבני קרח משכיל (תהלים מד א), כיון שנסתכלו למעלה נמלטו.¹⁰

"כאיל תערוג על אפיקי מים" ... מה האיילה הזו כשהיא יושבת על המשבר היא מצטערה ועורגת להקב"ה, והוא עונה אליה, כך קראו בני קרח מצרה להקב"ה, והוא עונה אותם. (מזמורים לב, מב).¹¹

שושנים וידידות

"למנצח על שושנים לבני קרח משכיל שיר ידידות". זהו שאמר הכתוב: "דודי ירד לגנו ... ללקוט שושנים". ולא היו ניכרים, וכל מי שהיה רואה אותם אומר קוצים הם. למה? שהיו עם קוצים. ומה דרכן של קוצים? לאש ... ובני קרח שהיו שושנים נלקטו מבין הקוצים ... קפץ הקב"ה והצילם. משל למלך שנכנס למדינה, ובאו בני המדינה לעטרו עטרה של זהב, מקובעת באבנים טובות ומרגליות. יצאו ואמרו להם: אין המלך מבקש מכם אלא עטרה של שושנים. מיד שמחו בני המדינה. כך היו בני קרח ועדתו. אמרו: הקב"ה מבקש מכם מחתות של זהב. אמר להן הקב"ה: מה לי של זהב! "לי הכסף ולי הזהב" (חגי ב ח). ואפילו הקטורת: "קטורת תועבה היא לי"

דלי של חרס ונפל לתוך הבור וכו'". יבוא הזהב ויציל את החרס - בזכות השכינה שגלתה, ייגאל גם עם ישראל ובזכות שערי המקדש שנבלעו בארץ יינצלו בלועי הארץ האחרים: בני קרח ואולי גם "כל האדם" לפי הנוסח במסכת חגיגה. האם תמיד הזהב עדיף? לאו דווקא. ראה ספרי דברים פיסקא מח: "מה יין אי אפשר לו להתקיים לא בכלי כסף ולא בכלי זהב אלא בירוד שבכלים, בכלי חרס, כך דברי תורה אין מתקיימים במי שהוא בעיניו ככלי כסף וככלי זהב, אלא במי שהוא בעיניו כירוד שבכלים, ככלי חרס". וראה גם הסיפור על בתו של הקיסר שגינתה את מראה המכוער של תלמידי חכמים בפני ר' יהושע והתשובה שנתן לה לגבי אחסון היין בכלי חרס ולא בכלי זהב (תענית ז ע"א). אביהם של בני קרח היה "כלי זהב" ("שני עשירים עמדו בעולם ... קרח מישראל והמן מאומות העולם", במדבר רבה כב ז) שהתורה שבו החמיצה (ציצית שכולה תכלת העסיקה אותו). בניו הם "כלי חרס" שמחזיקים יין ומחלקים מים. במדרש, נראה שהחרס הוא שהציל את הזהב.

⁷ ובהמשך אותו מדרש שם (סימן ו) יש גם קשר בין שירה לנבואה: "יפיפת מבני אדם - אלו בני קרח, שיפו מעשיהם יותר מקרח ועדתו, לפיכך הוצק חן בשפתותיך, שזכו לומר שירה, וזכו לנבואה". הסדר כאן הוא: תשובה, שירה, נבואה. ובמקומות אחרים נראה שהסדר הוא: תשובה, נבואה, שירה. וגם: נבואה, תשובה, שירה. בין נבואה לתשובה יש קשר ברור דרך כל הנביאים שקוראים לעם ישראל לשוב וכן דרך דמותו של ראובן שהוא: "בכור לתשובה, בכור לנבואה" (בראשית רבה פב יא). ומראובן חזרה להושע נביא התשובה שהוא מצאצאיו (בראשית רבה פד יט). וכמוכן הקשר למחלוקת קרח דרך דמותו של און בן פלת שהוא משבט ראובן. אך בין תשובה לשירה לא מצאתי קשר זולת מקרה זה שלפנינו וכן שירת האזינו שמזכירה את התשובה.

⁸ האם מספיקה תשובה בלב? מכאן נראה שכן. וכן הוא בקידושין מט ע"ב: "הרי את מקודשת על מנת שאני צדיק, אפילו רשע גמור - מקודשת, שמה הרר תשובה בדעתו". אך להלכה נראה שהתשובה בלב בלבד, בינו לבין עצמו, איננה מספקת. ראה רמב"ם הלכות תשובה פרק ב ובפרט הלכות ב ו-ג שם. ובקידושין תמיד פסקינו לחומרה (ראה שם גם המקרה ההפוך: "על מנת שאני רשע, אפילו צדיק גמור - מקודשת, שמה הרר דבר עבודת כוכבים בדעתו"). ובעיון נוסף גם במדרש שלנו הוא מדגיש: "ולא היו יכולים להתוודות בפייהם". משמע שהתשובה האמיתית דורשת וידוי שפתיים, אם לא גם מעשים של ממש.

⁹ שלשת בני קרח המשוררים: אסיר, אלקנה ואביאסף - כולם בלב אחד לשמים, כמשקל נגד לקרח דתן ואבירם שהיו בלב חולק כנגד משה ובלב חלוק בינם לבין עצמם. והמדרש מסיים שם בשלישיה נוספת שעומדת ומאזינה לשירת בני קרח: "מניין אתה יודע שהיו משה ואהרן וכל הגדולים באין לשמוע שירתן של בני קרח? שנאמר: למנצח על שושנים לבני קרח משכיל שיר ידידות - משמיע ידידים של הקב"ה ... ומלמדים לומר שירה לפני הקב"ה". משירה לידידות. כמו שפוחת מזמור מה: "למנצח על שושנים לבני קרח, משכיל שיר ידידות".

¹⁰ מסכת ראש השנה פרק ג משנה ח: "וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים". ובמכילתא דרבי ישמעאל בשלח פרשה א הנוסח קצת שונה: "וכי ידיו של משה מגברות את ישראל או ידיו שוברות את עמלק? אלא כל זמן שהיה משה מגביה את ידיו כלפי מעלה היו ישראל מסתכלין בו ומאמינין במי שפיקד את משה לעשות כן והקב"ה עושה להם נסים וגבורות". "הבדל קטן". לפי נוסח המכילתא ההסתכלות הייתה על משה ודרכו לקב"ה. אותו משה שעליו חלק קרח. בניו מתקנים את מחלוקת אביהם בכך שהם אומרים: "משה אמת ותורתו אמת" (הערה 5 לעיל). ובתרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק ובני קרח לא מתו: "ואזלו בתר אולפנא דמשה". "למנצח לבני קרח משכיל" - מי שמסתכל נכון גם משכיל. משחק המילים הזה שייך בברור למדרש. ראה גם רמב"ם מורה נבוכים חלק שני פרק ו שמפתח משחק מלים זה בכיוון הפילוסופי ומדבר שם על "ההסתכלות בעולם השכלים". הוא מסתמך שם על דברי חז"ל: "אין הקב"ה עושה דבר עד שמסתכל בפמליא של מעלה". וכבר העירו עליו המפרשים שבנוסחאות שבידינו כתוב "נמלך בפמליא של מעלה" ולא "מסתכל". ואפשר שהמדרש לנו יכול לסייע לרמב"ם.

¹¹ ומה עם הערגה של האיילה לאפיקי מים? ראה מדרש תהלים (בובר) מזמור כב: "למנצח על אילת השחר ... את מוצא בשעה שהאיילה היא צמאה, היא חופרת גומא, ומכנסת קרניה לתוכה וגועה, ומיד התהום מעלה לה מים, שנאמר כאיל תערוג על אפיקי מים (תהלים מב ב), ורבנן אמרי זו היא חסידה שבחיות, ורחמיה מרובין על בניה, וכשצמאות כל החיות מתכנסות אצלה, שהן יודעות שמעשיה חסידים, כדי שתתלה עיניה למרום, והקב"ה מרחם עליהם. ומה היא עושה, חופרת גומא ומכנסת קרניה לתוכה וגועה, והתהום מעלה לה מים, שנאמר כאיל תערוג על אפיקי מים. כיון שראה דוד כן שהקב"ה עונה אליה, התחיל סודר עליה מזמור למנצח על אילת השחר".

(ישעיה א יג). אלא מה אני מבקש? שושנים! אמרו בני קרח: אנו שושנים. אמר להם הקב"ה: ניצחתם, שנאמר: "למנצח על שושנים לבני קרח"¹².

בשלשה דברים נאמר המזמור הזה: בניצוח, במשכיל, בשיר. כנגד שלשה בני קרח. ומפני שהם שלשה אמרו שלשה ידידות. אמר להם הקב"ה: כל אחד ואחד שלו, ידידות הם לפני. מניין אתה יודע שהיו משה ואהרן וכל הגדולים באין לשמוע שירתן של בני קרח? שנאמר למנצח על שושנים לבני קרח משכיל שיר ידידות, משמע ידידים של הקב"ה ... ומלמדים לומר שירה לפני הקב"ה ... (מזמור מה)¹³.

פתח לגאולה לעתיד לבוא

"למנצח על שושנים" - אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם אימתי אתה גואלנו? אמר להם כשתרדו לירידה התחתונה, אותה שעה אני גואל אתכם ... אמרו בני קרח: בירידה התחתונה אנו ... אמר להם הקב"ה: הכל מכם, כשם שהשושנה הזו פורחת ולבה למעלה, אף אתם כשתעשו תשובה לפני, יהא לבבכם מכוון למעלה כששונה הזו, אותה שעה אביא הגואל, שנאמר אהיה כטל לישראל יפרח כששונה, כשיפרח כששונה, לכך נאמר למנצח על שושנים. (מזמור מה)¹⁴.

במדבר רבה יח טו

אמרו רבותינו: אשתו של קרח כשירדה לגיהנם כיבת אותה.¹⁵

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים 1: ראה פירוש רש"י לתהלים פרק מב פסוק א שמסכם חלק גדול מהמדרשים שהבאנו: "למנצח לבני קרח - אסיר ואלקנה ואביאסף הם היו תחלה בעצת אביהם ובשעת המחלוקת פרשו וכשנבלעו כל סביבותיה' ופתחה הארץ את פיה נשאר מקומם בתוך פי הארץ כענין שנאמר ובני קרח לא מתו ושם אמרו שירה ושם יסדו המזמור' הללו ועלו משם ושרתה עליהם רוח הקודש ונתנבאו על הגליות ועל חרבן הבית ועל מלכות בית דוד".

מים אחרונים 2: לצד פרקי "בני קרח" ומזמורים לאסף, יש לנו עוד שירה המיוחסת לצאצאי של קרח, היא "שירת אסף" שהייתה נאמרת בכל בוקר עם הקרבת קרבן התמיד ואף אנו אומרים אותה בפסוקי דזמרה של שחרית: "הודו לה' קראו בקרח משכיל שיר ידידות" - הפתיחה לפרק מה. בני קרח לא רק הסתכלו והשתכלו כלפי מעלה ולא הסתפקו רק בצער ותשובה על חטא אביהם, אלא גם הפכו את תשובתם לשירה, לערגה, לשושנים, לשיר ידידות.

מדרש זה סוגר את המעגל בו פתחנו. במדרש הראשון: "מקום נתבצר להם בגיהנום" וכאן: "בירידה התחתונה אנו". אך שם זה כתוצאה מחטא אביהם ואולי גם חטאם הם. ואילו כאן הם משמשים תקדים ודוגמא - חיל חלוץ - לעם ישראל כולו שהדרך לגאולתו עוברת דרך ירידה לדיוטא התחתונה. ושוב השושנה ושוב "לבה למעלה". מדרש זה מקפל את כל המוטיבים של המדרשים הקודמים. ועוד על כך שבני קרח משמשים פתח לגאולה לעתיד לבא, ראה במדרש תהלים על פרק מד: "למנצח לבני קרח משכיל אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו ... וכן בני קרח אמרו אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו, והלא הם עצמם יצאו ממצרים? שנאמר ובני קרח ואלקנה ואביאסף (שמות ו כד), ולמה אמרו באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו? אלא שהיו מתנבאים על הדורות האלו. אמרו לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, לאבותינו עשית נפלאות ולנו לא תעשה?".

מדרש מפתיע זה לא מסתדר עם המדרשים על אשתו של קרח שהסיתה אותו (ראה במדבר רבה יח כ, סנהדרין קי ע"א והרחבנו בדברינו נשים חכמות בפרשה זו) ולפיכך יש שמתקנים שכשאשתו של קרח ירדה לגיהנום היא הרבתה את האש, אך אנו ניצמד לשון המדרש "כיבת" או "כיבתה". ואם כך, אז בסופו של דבר הכל בא מהאישה ומהחינוך הטוב של אמה. השווה עם הסיפור על אשתו של און בן פלת: "אמר רב: און בן פלת אשתו הצילתו, אמרה ליה: מאי נפקא לך מינה? אי מר רבה - אנת תלמידא, ואי מר רבה - אנת תלמידא (אם משה הוא הרב - אתה התלמיד ואם קרח הוא הרב - אתה התלמיד. המשך הגמרא מובא בתרגום לעברית עפ"י שטיינזלץ ובאחריותי). אמר לה: מה אעשה, הייתי עמהם בעצה ונשבעתי להם. אמרה לו: יודעת אני שכל העדה כולה קדושים. אמרה לו: שב, ואני מצילה אותך. השקתה אותו יין ושכרתו והשכיבה אותו בפנים. ישבה על הפתח וסתרה את שערתיה כמתרחצת. כל מי שבא, ראה אותה וחזר. בין כך ובין כך נבלעו אנשי קרח וניצל און בן פלת" (סנהדרין קט:). שוב, און בן פלת הוא מצאצאי ראובן שיש לו חלק בנבואה ותשובה, ראה הערה 7 לעיל. ועוד השווה עם עצתה של אשתו של ר' אלעזר בן עזריה כשהציעו לו חכמים להתמנות נשיא במקום דרבן גמליאל שהדחיקו אותו (ברכות כז ע"ב). מה אמרה לו אשתו ומה הוא החליט בסוף.

¹² יש פה רעיון כפול. ראשית הזלזול בזהב ואפילו בקטורת (ראה סוף הערה 6 לעיל) - שושנים עדיפות על שניהם. שנית, הדימוי של שושנה הנלקטת מבין הקוצים אשר מזכיר, כמובן, את "שושנה בין החוחים" של שיר השירים: "אימתי השושנה נאה כשהיא נראית למעלה מן החוחים. אם נתחייבה השושנה, הרוח נושבת בחוחים והם מכים אותה" (מדרש זוטא - שיר השירים (בובר) פרשה ב).

¹³ "למנצח משכיל לבני קרח" - הפתיחה לפרק מב בתהילים. "למנצח לבני קרח משכיל" - הפתיחה לפרק מד. "למנצח על שושנים לבני קרח משכיל שיר ידידות" - הפתיחה לפרק מה. בני קרח לא רק הסתכלו והשתכלו כלפי מעלה ולא הסתפקו רק בצער ותשובה על חטא אביהם, אלא גם הפכו את תשובתם לשירה, לערגה, לשושנים, לשיר ידידות.

¹⁴ מדרש זה סוגר את המעגל בו פתחנו. במדרש הראשון: "מקום נתבצר להם בגיהנום" וכאן: "בירידה התחתונה אנו". אך שם זה כתוצאה מחטא אביהם ואולי גם חטאם הם. ואילו כאן הם משמשים תקדים ודוגמא - חיל חלוץ - לעם ישראל כולו שהדרך לגאולתו עוברת דרך ירידה לדיוטא התחתונה. ושוב השושנה ושוב "לבה למעלה". מדרש זה מקפל את כל המוטיבים של המדרשים הקודמים. ועוד על כך שבני קרח משמשים פתח לגאולה לעתיד לבא, ראה במדרש תהלים על פרק מד: "למנצח לבני קרח משכיל אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו ... וכן בני קרח אמרו אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו, והלא הם עצמם יצאו ממצרים? שנאמר ובני קרח ואלקנה ואביאסף (שמות ו כד), ולמה אמרו באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו? אלא שהיו מתנבאים על הדורות האלו. אמרו לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, לאבותינו עשית נפלאות ולנו לא תעשה?".

¹⁵ מדרש מפתיע זה לא מסתדר עם המדרשים על אשתו של קרח שהסיתה אותו (ראה במדבר רבה יח כ, סנהדרין קי ע"א והרחבנו בדברינו נשים חכמות בפרשה זו) ולפיכך יש שמתקנים שכשאשתו של קרח ירדה לגיהנום היא הרבתה את האש, אך אנו ניצמד לשון המדרש "כיבת" או "כיבתה". ואם כך, אז בסופו של דבר הכל בא מהאישה ומהחינוך הטוב של אמה. השווה עם הסיפור על אשתו של און בן פלת: "אמר רב: און בן פלת אשתו הצילתו, אמרה ליה: מאי נפקא לך מינה? אי מר רבה - אנת תלמידא, ואי מר רבה - אנת תלמידא (אם משה הוא הרב - אתה התלמיד ואם קרח הוא הרב - אתה התלמיד. המשך הגמרא מובא בתרגום לעברית עפ"י שטיינזלץ ובאחריותי). אמר לה: מה אעשה, הייתי עמהם בעצה ונשבעתי להם. אמרה לו: יודעת אני שכל העדה כולה קדושים. אמרה לו: שב, ואני מצילה אותך. השקתה אותו יין ושכרתו והשכיבה אותו בפנים. ישבה על הפתח וסתרה את שערתיה כמתרחצת. כל מי שבא, ראה אותה וחזר. בין כך ובין כך נבלעו אנשי קרח וניצל און בן פלת" (סנהדרין קט:). שוב, און בן פלת הוא מצאצאי ראובן שיש לו חלק בנבואה ותשובה, ראה הערה 7 לעיל. ועוד השווה עם עצתה של אשתו של ר' אלעזר בן עזריה כשהציעו לו חכמים להתמנות נשיא במקום דרבן גמליאל שהדחיקו אותו (ברכות כז ע"ב). מה אמרה לו אשתו ומה הוא החליט בסוף.